

Üniversite Öğrencilerinde Riskli Alkol Kullanımını Yordayan Faktörler

Emine Sevinç Sevi Tok¹, Berrin Eylen Özyurt²

¹Yrd. Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir-Türkiye

²Yrd. Doç. Dr., Yaşar Üniversitesi, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir-Türkiye

Yazışma Adresi / Address reprint requests to: Emine Sevinç Sevi Tok,
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir-Türkiye
Telefon / Phone: +90-232-336-6382 E-posta / E-mail: sevinc.tok@izmir.edu.tr
Geliş tarihi / Date of receipt: 27 Ocak 2015 / January 27, 2015
Kabul tarihi / Date of acceptance: 22 Şubat 2015 / February 22, 2015

ÖZET:

Amaç: Bu araştırmanın amacı, ebeveynlere bağlanma düzeylerinin, yaşanan çocukluk çağı travmalarının, ebeveynlerin alkol kullanım sıklıklarının, algılanan sosyal desteğin ve kontrol odağı türünün gençlerin alkol kullanma davranışlarını yordama düzeylerinin saptanmasıdır. Bir diğer amacı ise, kontrol odağı ve algılanan sosyal desteğin olası aracılık rollerinin sınanmasıdır.

Yöntem: Çalışma, Ege Üniversitesi ve İzmir Üniversitesi'nde okumakta olan 208 öğrenci ile yürütülmüştür. Veri toplama araçları olarak, Alkol Kullanım Bozukluklarını Belirleme Testi (AKBBT), Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Anne-Babaya Bağlanma Ölçeği, Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Rotter Kontrol Odağı Envanteri kullanılmıştır.

Bulgular: Analiz sonuçlarında, kontrol odağı türünün, anneye bağlanma düzeyinin ve çocukluk çağı travmalarının, alkol kullanma davranışını istatistiksel olarak anlamlı biçimde yordadığı bulunmuştur. Ayrıca, çocukluk yıllarında babaları daha sık alkol kullanan katılımcıların riskli alkol kullanma davranışlarının anlamlı seviyede daha fazla olduğu görülmüştür. Ek olarak, çocukluk çağı travmaları ile alkol kullanma düzeyi arasında kontrol odağının kısmi bir aracılığının olduğu ve aynı şekilde, anneyle bağlanma düzeyi ile alkol kullanma düzeyi arasında arkadaştan algılanan sosyal desteğin kısmi aracı rolü olduğu saptanmıştır.

Tartışma: Kontrol odağının dışsallaşması, çocukluk çağında yaşanan travmaların sayısının artması, anneyle düşük seviyede bir bağlanmanın olması ve gencin çocukluk yıllarına denk gelen dönemde babanın sıklıkla alkol tüketmesi, gencin şuan ki alkol kullanma davranışını arttırmaktadır.

Anahtar sözcükler: riskli alkol kullanımı, çocukluk çağı travmaları, ebeveyn bağlanma, algılanan sosyal destek, kontrol odağı

ABSTRACT:

The predictive factors of risky alcohol consumption in university students

Objectives: The aim of this study is to investigate the predictive effects of parental attachment, childhood traumas, locus of control, perceived social support and parental drinking on alcohol consumption of youth. Another aim is to be tested possible mediation roles of locus of control and perceived social support.

Methods: The study has been carried out on 208 students keeping term at Ege University and Izmir University. Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT), Childhood Traumas Inventory, Parental Bonding Inventory, Perceived Social Support Questionnaire and Rotter Locus of Control Questionnaire were administered to the students.

Results: After the analyses performed, it was observed that risky alcohol consumption was significantly predicted by independent variables called attachment to mother, external locus of control, childhood traumas and father's drinking at childhood time period. In addition, it was found that locus of control was a partial mediator between childhood traumas and alcohol consumption, likewise perceived social support from friends was a partial mediator between attachment to mother and alcohol consumption.

Discussion: External the locus of control, more the childhood traumas, lower bonding to mother and father's drinking a lot at childhood time period increase risky alcohol consumption of youth.

Key words: risky alcohol consumption, childhood traumas, parental bonding, perceived social support, locus of control

New Yeni Symposium 2015;53:1-10

New Yeni Symposium 2015;53:1-10

GİRİŞ

Alkol ve alkol kullanma alışkanlığı, ilk çağlardan beri tarihte var olmuş; duygusal, düşünsel ve davranışsal açıdan insanları ve toplumları büyük ölçüde etkilemiştir.¹

1970'lerin sonundan itibaren alkol kötüye kullanımı konusundaki fikirlerde büyük ölçüde değişimler yaşanmış, "alkolizm" ve "normal içme" arasındaki ayrım yerini bu bozuklukla ilgili geliştirilen "spektrum" kavramına bırakmıştır.² Bu yeni çerçeveye göre, alkol kötüye kullanı-

minin veya alkol bağımlılığının tanı kriterlerini karşılamayan ancak, zararlı sonuçlara yol açma riski taşıyacak şekilde tekrarlayıcı bir içme örüntüsü gösteren kişilerde “riskli alkol kullanımı” (hazardous alcohol use) olduğu kabul edilmiştir.^{3,4} Epidemiyolojik çalışmalar, alkol tüketimiyle ilgili fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunların çoğunun bağımlı olmayan alkol kullanıcılarında ortaya çıktığını göstermiştir.² Ayrıca toplum tarama çalışmalarında, en büyük zararın aşırı içen fakat alkolizmin tipik özelliklerini göstermeyen kişilerde ortaya çıktığı saptanmıştır.²

Üniversite öğrencilerinin riskli alkol kullanım oranlarına ilişkin yürütülmüş pek çok çalışma bulunmaktadır. Farklı iki çalışmadan elde edilen verilere göre, öğrencilerin %44-46’sı aşırı içme davranışı göstermektedir.^{5,6} Bir diğer çalışmada, erkek öğrencilerin %61’inin, kadın öğrencilerin ise %48’inin alkol kullanımlarının zarar verici boyutta olduğu, dolayısıyla riskli alkol kullanımı gösterdikleri bildirilmektedir.⁷ Türkiye’de yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde, 576 üniversite öğrencisi ile yürütülen çalışmanın sonuçlarında, örneklemin %14’ünde riskli alkol kullanımı olduğu belirlenmiştir.⁸ Kaya ve Çilli’nin, 323 üniversite öğrencisiyle yürüttükleri bir başka yaygınlık çalışmasında da, öğrencilerin %10.2’si son bir yılda 12 birim alkol kullandıklarını bildirmiş, %1.2’si alkol bağımlılığı, %2.2’si de alkol kötüye kullanım tanısı almıştır.⁹

Alkol kullanımını yordayan değişkenlerin ortaya çıkartılması, uzun yıllardan beri pek çok araştırmanın temel amacı olmuştur. Bu çalışmalardan bir kısmının sonucu, ebeveynlerin alkol kullanım sıklığının, gencin ilerideki alkol kullanım oranını yordadığı yönündedir. Bu etkinin, kalıtsal yatkınlıktan mı yoksa Bandura’nın ortaya attığı Sosyal Öğrenme Teorisi kapsamına giren model olarak “öğrenme”den mi kaynaklandığı konusunda tartışmalar halen devam etmektedir.¹⁰ Araştırmacılara göre, ebeveynlerin alkol tüketimi, ergenlikten itibaren kişinin alkol kullanmaya başlamasını, şimdiki ve gelecekteki alkol kullanımını öngörmektedir.¹¹⁻¹⁴ Ek olarak, ebeveynlerinde alkol kullanımı olan kişilerin olmayanlara göre, alkol kullanmaya başlama açısından özellikle de ergenlik döneminde anlamlı düzeyde yüksek risk taşıdıkları saptanmıştır.¹⁵⁻¹⁷

Alkol kullanımının yordayıcıları konusunda literatür

incelendiğinde aile ile ilgili göze çarpan bir diğer önemli değişkenin bağlanma düzeyi olduğu görülmektedir. Araştırmalar göstermiştir ki, aileye güçlü bir bağlanmanın olması kişinin aileye ve sosyal norm ve değerlere uyumunu yükseltmekte, bu da alkol ve madde kullanımı gibi riskli davranışlardan kişinin uzak durmasını sağlamaktadır.^{18,19} Kunsthe ve Kuendig (2006), ebeveyne bağlanma ve ebeveynin alkol kullanma durumunu birlikte almış ve bu değişkenlerin alkol kullanımını ne derecede yordadığını test etmiştir. Çalışmanın bulgularında, kişinin alkol kullanma sıklığı ile ebeveynlerin alkol kullanma sıklığı pozitif, ebeveynlere bağlanma düzeyi de negatif yönde ilişkili bulunmuştur.¹⁴

Alkol kullanım sıklığını yordadığı düşünülen bir diğer değişken ise çocukluk çağı travmalarıdır. Fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve ihmali içeren çocukluk çağı travmalarının, gelecekte kişinin alkol kullanımı riskini anlamlı biçimde yükselttiği belirtilmektedir.²⁰ Bu görüşle tutarlı olarak, birçok çalışmada, travmatik stresle başa çıkmak için bireylerin alkol kullanımına başvurdukları görülmektedir.²¹⁻²⁴ Bu bulgu, Türkiye’deki üniversite öğrencileriyle yapılan araştırmalarla da desteklenmiştir.^{21,25} Kontrol odağı kavramı da, alkol kullanım sıklığını yordadığı düşünülen bir diğer değişken olarak gösterilmektedir. Alkol bağımlılığında kullanılan savunma mekanizmaları inkar, rasyonalizasyon ve projeksiyondur. Bu savunma mekanizmalarının özellikleri dış kontrol odağına daha yakın olmalarıdır.²⁶ Kontrol odağının alkol kullanımı ile ilişkisi bilinen bir konudur ve iç kontrol odağının kontrollü alkol kullanımını yordadığı araştırmacılar tarafından gösterilmiştir.^{27,28} Türkiye’de yürütülen çalışmalar, kontrol odağının alkol bağımlılığını anlamlı biçimde yordadığını, bağımlılık geliştiren kişilerde iç kontrol odağının daha yüksek olduğunu, bunun nükle yakından ilişkili olduğunu ve kişinin iyileştikçe iç kontrol odağı eğilimlerinin de arttığını göstermişlerdir.^{26,29} Lise öğrencileriyle yapılmış olan bir çalışmada, iç kontrol odağı ile alkol, sigara ve esrar kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.³⁰

Son olarak, hem alkol kullanımını hem de bağımlılık veya kötüye kullanımın tedavisindeki ilerlemeyi etkilediği düşünülen diğer temel değişkenin, “kişinin algıladığı sosyal destek” olduğu söylenebilir. Aileden ve arkadaşlar-

dan algılanan sosyal destek, alkol ve madde kullanımı literatüründe güçlü bir yordayıcı değişken olarak bildirilmektedir.³¹⁻³³ Menagi ve arkadaşlarının üniversite öğrencileri ile yürüttükleri çalışmalarında da benzer şekilde, aileden algılanan sosyal desteğin katılımcıların alkol kullanma miktarı ve sıklığını yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.³⁴

Türkiye ve Dünya’da alkol kullanımı ve bunu yordayan değişkenlerin incelendiği çok sayıda araştırma mevcuttur. Ancak literatür detaylı olarak gözden geçirildiğinde, yordayıcı gücü yüksek olan belli başlı değişkenlerin bir arada analiz edildiği herhangi bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, çocukluk çağı travmaları, anne ve babaya bağlanma düzeyi, ebeveynlerin alkol kullanım sıklığı, algılanan sosyal destek ve kontrol odağı değişkenlerinin, üniversite öğrencilerinin riskli alkol kullanım düzeylerini yordamadaki etki güçlerinin ve önem sıralarının belirlenmesidir. Ayrıca, sırasıyla çocukluk çağı travmaları ile alkol kullanma düzeyi arasında kontrol odağının aracılık etme rolü ve aynı şekilde, anneyle bağlanma düzeyi ile alkol kullanma düzeyi arasında arkadaş-tan algılanan sosyal desteğin aracılık etme rolünün olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Örneklem

Çalışmanın örneklemini, Ege Üniversitesi ve İzmir Üniversitesi öğrencilerinden tesadüfi olarak seçilen, 208 gönüllü kişiden oluşmuştur. Katılımcıların 127’si kadın (%61) ve 81’i erkektir (%39). 20-24 yaş arası kişilerden oluşan örneklemin, %58’i (n=120) Fen Edebiyat Fakültesi, %32’si (n=67) Sağlık Yüksekokulu ve %10’u (n=21) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencisidir. Çalışmaya birinci sınıf öğrencileri dahil edilmemiş olup, katılımcıların 71’i (%34) ikinci sınıf, 79’u (%38) üçüncü sınıf ve 58’i (%28) dördüncü sınıf öğrencisidir.

Veri Toplama Araçları

Katılımcı Bilgi Form: Katılımcılara, demografik bilgilerinin ve ebeveynlerinin alkol kullanma sıklıklarının

sorgulandığı bir katılımcı bilgi formu verilmiştir. Forma, araştırmanın amacını, gönüllülük esasını, formlar doldurulurken yapılması gerekenleri ve araştırmayı yürüten araştırmacının kimlik bilgilerini içeren bir ön yazı eklenmiştir.

Alkol Kullanım Bozukluklarını Belirleme Testi (AKBBT): Katılımcıların alkol kullanım seviyelerini belirlemek ve riskli alkol kullanımını saptamak amacıyla Alkol Kullanım Bozukluklarını Belirleme Testi (Alcohol Use Disorders Identification Test) kullanılmıştır. AKBBT, 1993 yılında Dünya Sağlık Örgütü öncülüğünde yürütülen çalışmalar sonucunda geliştirilmiştir. AKBBT, alkol tüketimi, içme davranışı ve alkole bağlı problem alanlarını kapsayan 10 maddeden oluşmaktadır. Bu 10 madde, adı geçen ülkelerdeki çeşitli sağlık merkezlerine gelen toplam 1888 katılımcıya uygulanan 150 maddelik bir soru listesinden seçilmiştir.³⁵ Bu soru listesi, sosyodemografik değişkenler, mevcut sağlık sorunları, tıbbi geçmiş, alkol tüketimi, diğer yasadışı maddelerin kullanımı, diyet, içme davranışı, alkole verilen psikolojik tepkiler, alkole bağlı problemler, ailede alkolizm öyküsü ve kişinin alkol sorunu olup olmadığına dair algısından oluşan alt alanları kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Ölçeğin Türkiye’deki geçerlik ve güvenilirlik çalışması Gözene tarafından yapılmıştır. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0,85 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin ölçüt bağlantılı geçerliğine esas olarak MacAndrew Alkolizm Ölçeği kullanılmış; iki ölçek arasındaki korelasyon 0,45 ($p<0,01$) olarak bulunmuştur.³⁵

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği: 1994 yılında Bernstein tarafından 70 madde olarak geliştirilmiş olan bu ölçek, 1995’te 54 maddeye düşürülmüş ve Şar tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır.³⁶ 5’li likert tipi bir öz bildirim ölçeğidir. Çocukluktaki duygusal, fiziksel ve cinsel kötüye kullanım ile fiziksel ve duygusal ihmali değerlendiren sorular içermektedir. Her travma tipi ile ilişkili faktörler için Cronbach alfa, yüksek iç tutarlılık gösterecek şekilde 0,79 - 0,94 arası değişmektedir.³⁶

Anne-Babaya Bağlanma Ölçeği: Bowlby’nin kuramı ışığında hazırlanan bu ölçekte, ilgi ve kontrol açısından

algılanan anne ve baba davranışları ayrı ayrı puanlanmakta ve toplam puanlara ulaşılmaktadır. Hem alt boyutlarda hem de toplam puanlardaki artış olumlu ebeveyn bağlanmasına işaret etmektedir. Bu ölçeğin Türkiye’deki geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını Kapçı ve Küçüker yapmıştır. Ölçek iki formdan oluşmaktadır. Anne formu için Cronbach alfa değeri 0,87, baba formu için Cronbach alfa değeri 0,89 olarak bulunmuştur.³⁷

Algılanan Sosyal Destek Ölçeği: Bu ölçek iki ayrı araçtan oluşmaktadır. Birincisi, 1980 yılında Hirsch tarafından hazırlanmış olup kişinin sosyal ağ listesini sorgulamak amacıyla tasarlanmıştır.³⁸ Bu alt ölçekle, sosyal ağın büyüklüğü, ağın içindeki akraba sayısı, arkadaş sayısı ve diğer üyeler, stres verici durumlarda en fazla destek veren arkadaşlar belirlenmektedir. Ölçeğin ikinci kısmı ise, algılanan arkadaş ve aile desteğine odaklanmaktadır. Sosyal ilişkinin ne ölçüde destekleyici olduğunu, kişiye verdiği doyumu değerlendirmek amacıyla kullanılan bu ölçekler, Procidona ve Heller tarafından geliştirilmiştir.³⁸ Türkiye’de bu ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Sorias tarafından yapılmıştır. Ölçek için bu araştırmadan elde edilen güvenilirlik katsayısı 0,77’dir. Elde edilen 4 tane toplam sürekli puan mevcuttur; aileden algılanan sosyal destek, arkadaştan algılanan sosyal destek, sosyal ağ ve sırdaş sayısı.^{38,39}

Rotter’in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği: Bu ölçek, Rotter tarafından geliştirilmiş olup, bireylerin yaşadıkları olayların sonuçlarını içsel faktörlere mi yoksa dışsal faktörlere mi atfettiklerini anlamak için kullanılır. Ölçeğin

Türkiye’deki geçerlik ve güvenilirliğini Dağ yapmıştır. İç tutarlılık katsayısı 0,77 olarak saptanmış olup, dış kriter geçerliğine ilişkin sonuçlar da tatmin edici seviyede bulunmuştur. 29 maddelik bu ölçekten 0-23 arasında bir toplam puan alınmaktadır. Ölçekten alınan puanların yükselmesi, dış kontrol odağı inancında artış olduğunu göstermektedir.⁴⁰

İşlem

Katılımcılara tüm ölçüm araçları sınıf ortamında dağıtılmış ve ölçüm araçlarını kendilerinin doldurmaları sağlanmıştır. Uygulamadan önce, katılımcılar kısaca bilgilendirilmiş ve katılımın gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiştir. Sıra etkisinin giderilmesi için ölçekler, katılımcı bilgi formunun ardından karışık sırada verilmiştir.

BULGULAR

Bu çalışmaya dahil olan katılımcıların %61’i (n=127) kadın ve %39’u (n=81) erkektir. Yaşları incelendiğinde, örneklemin %73’ünün 20-22 yaş aralığında, %27’sinin ise 23-24 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Sınıf dağılımları göz önüne alındığında, katılımcıların %34’ü ikinci sınıf, %38’i üçüncü sınıf ve %28’i dördüncü sınıf öğrencisidir.

Bu çalışmada, değişkenlerin riskli alkol kullanım davranışını ne ölçüde yordadığını belirlemek amacıyla öncelikle Çoklu Regresyon Analizi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Değişkenlerin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

	B	Standart Hata	ß	T değeri	Sig
Sabit	-2.313				
Çocukluk Çağı Travması	5.38	0.01	0.41	4.06	0.00**
Anne ile Bağlanma	-7.28	0.03	-0.23	-2.39	0.02*
Baba ile Bağlanma	-3.41	0.03	-0.13	-1.26	0.20
Aileden Algılanan Sosyal Destek	-3.49	0.04	-0.13	-1.14	0.26
Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek	-4.75	0.06	-0.22	-2.29	0.03*
Algılanan Sosyal Ağ	-0.12	0.08	-0.15	-1.41	0.16
Sırdaş Sayısı	9.65	0.10	0.08	0.92	0.33
Kontrol Odağı	0.32	0.07	0.45	4.62	0.00**
Multiple R	0.66				
R ²	0.44				

*p<.05, **p<.001

Regresyon analizi sonucuna göre, çocukluk çağı travmaları, anne ve babaya bağlanma, aileden ve arkadaşan algılanan sosyal destek, sosyal ağ ve sırdaş sayısı ile kontrol odağı değişkenleri, riskli alkol kullanımına ait varyansın %44'ünü açıklamaktadır ($F(8,208)=10,12$, $p<0,001$). Tablo 2'de de görüldüğü gibi, riskli alkol kullanımı ile çocukluk çağı travması ($\beta=0,41$, $p<0,001$) ve kontrol odağı ($\beta=0,45$, $p<0,001$) değişkenleri arasındaki ilişki $p<0,001$ düzeyinde çıkarken, anne ile bağlanma ($\beta=-0,23$, $p<0,05$) ve arkadaşan algılanan sosyal destek ($\beta=-0,22$, $p<0,05$) değişkenlerinin riskli alkol kullanımıyla ilişkisi $p<0,05$ düzeyinde anlamlılık seviyesinde bulunmuştur. Baba ile bağlanma ($\beta=-0,13$, $p>0,05$), aileden algılanan sosyal destek ($\beta=-0,13$, $p>0,05$), algılanan sosyal ağ ($\beta=-0,15$, $p>0,05$) ve sırdaş sayısı ($\beta=-0,08$, $p>0,05$) değişkenleri ile riskli alkol kullanımı arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır.

Riskli alkol kullanımını yordamada hangi değişkenlerin en fazla katkı sağladığının incelenmesi amacıyla adım-sal (stepwise) regresyon analizi uygulanmış ve bu analizin sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Bu analizin sonucunda ortaya çıkan modelin riskli alkol kullanımını istatistiksel olarak anlamlı seviyede yordadığı bulunmuştur ($F(3,208)=40,93$, $p<0,001$). Tablo 3'de görüleceği gibi, aile ve arkadaşan algılanan sosyal destek, algılanan sosyal ağ ve sırdaş sayısı ile babayla bağlanma düzeyi, kişilerin alkol kullanım seviyelerini istatistiksel olarak anlamlı biçimde yordamadığı için modele girmemiştir. Geriye kalan üç değişken adım-sal regresyon analizi sürecinde işlem görmüştür. Gerek standardize edilmiş regresyon katsayıları gerek ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, sırasıyla; kontrol odağı türü, çocukluk çağı travma düzeyi ve anneye bağlanma düzeyi, alkol kullanma seviyesiyle pozitif yönde anlamlı ilişki göstermiştir. Sonuç olarak bu üç değişken, katılımcıların alkol kullanma düzeylerine ilişkin toplam varyansın yaklaşık olarak %45'ini açıklamaktadır.

Anne ve babalarının geçmişteki ve şimdiki alkol kullanma sıklıklarına göre, katılımcıların kullandıkları alkol miktarlarının farklılaşıp farklılaşmadığına bakılabilmesi amacıyla bir dizi tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Alkol Kullanma Seviyesinin Yordayıcılarına İlişkin Adım-sal Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar		Korelasyonlar		R	R ²
	B	Std. Hata	Beta	t	Kısmi			
1. Sabit	7.91	0.74		10,741***			0.54	0.30
Kontrol Odağı	0.38	0.06	0.54	6,398***	0.543	0.543		
2. Sabit	5.36	0.99		5,444***				
Kontrol Odağı	0.30	0.06	0.43	5,072***	0.458	0.406	0.62	0.38
Çocukluk Travması	0.04	0.01	0.31	3,653***	0.348	0.292		
3. Sabit	-2.63	2.40		-1,097				
Kontrol Odağı	0.26	0.06	0.38	4,663***	0.430	0.352	0.67	0.45
Çocukluk Travması	0.06	0.01	0.43	4,965***	0.452	0.374		
Anneye Bağlanma	0.09	0.02	0.30	3,612***	0.346	0.272		

Bağımlı değişken: Alkol kullanma düzeyi, *** $p<0,001$

Tablo 3: Tek Yönlü Varyans Analizlerinin Sonuçları

	Sum of Squares	df	F	Sig
Annenin geçmişteki alkol kullanım sıklığı	23.88	2	1.21	0.30
Annenin şimdiki alkol kullanım sıklığı	33.21	3	1.20	0.34
Babanın geçmişteki alkol kullanım sıklığı	149.08	4	4.20*	0.00**
Babanın şimdiki alkol kullanım sıklığı	11.22	4	0.27	0.89

* $p<0,001$

Analiz sonuçlarına bakıldığında, babanın geçmişteki alkol kullanım sıklığına göre, kişilerin riskli alkol kullanım düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaştığı saptanmıştır ($F(4,208)=4,20$, $p<0,001$). Bu farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığının incelenmesi için Scheffe post hoc testi uygulanmış ve bunun sonucunda farklılaşmanın babası geçmişte “hiç” kullanmayan veya “nadiren (birkaç ayda bir)” alkol kullananlarla “çok sıklıkla (hemen hemen her gün)” kullananlar arasındaki farktan kaynaklandığı saptanmıştır. Hiç kullanmayan ya da nadiren alkol kullananlara göre babaları geçmişte çok sıklıkla alkol kullanan kişilerin riskli alkol tüketimlerinin anlamlı biçimde daha fazla olduğu görülmüştür. Babanın şimdiki alkol kullanım sıklığı ile annenin geçmişteki ve şimdiki alkol kullanım sıklığı açısından kişilerin riskli alkol kullanım davranışlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır.

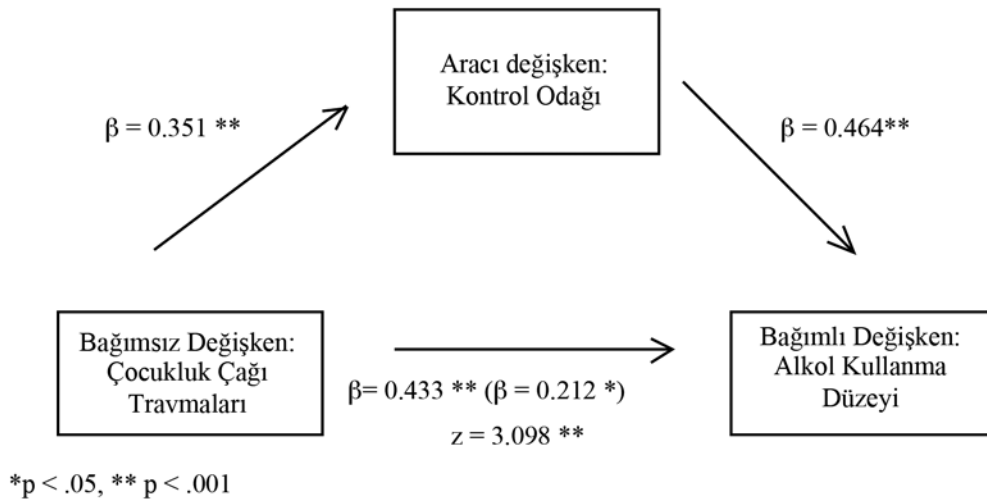
Son olarak, iki farklı aracılık modeli sınanmıştır. İlkinde, çocukluk çağı travmaları ile alkol kullanımı arasında kontrol odağı kavramının aracılık etme rolü test edilmiştir. Sonuçlar Şekil 1’de sunulmuştur.

İlk aşamada bağımsız değişken olarak alınan çocukluk çağı travmaları, alkol kullanım düzeyi değişkeninin varyansının %22’sini yordama gücüne ($F(1,208)=26,92$, $p<0,001$) ve anlamlı katkıya ($\beta=0,433$, $p<0,001$) sahip olduğu görülmüştür. Kontrol odağı değişkeninin analize alındığı ikinci aşamada modelin alkol kullanım düzeyi değişkenini %43 yordadığı ($F(2,208)=29,716$, $p<0,001$) ve

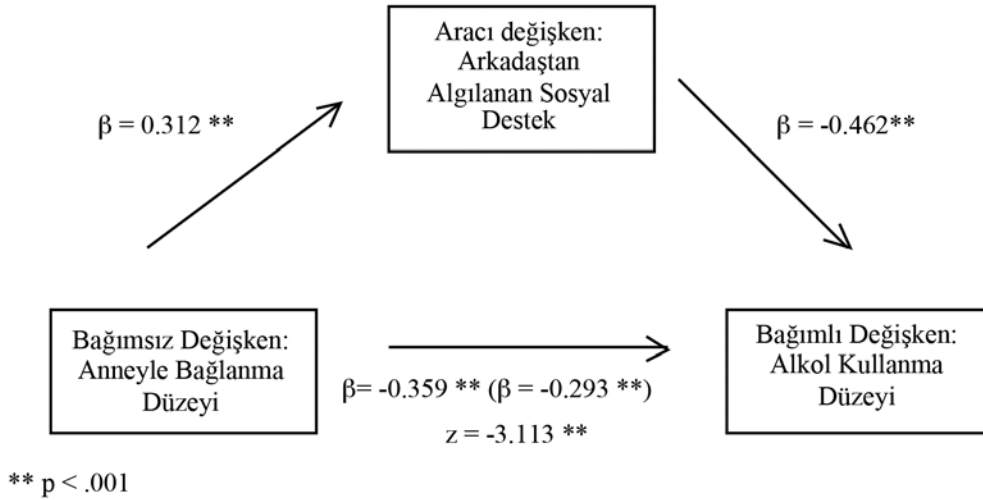
kontrol odağı değişkeninin anlamlı katkısının olduğu gözlenmiştir ($\beta=0,464$, $p<0,001$). Çocukluk çağı travmaları değişkeninin katkısının devam etmekle birlikte düşüş gösterdiği ($\beta=0,212$, $p<0,05$) ve uygulanan Sobel testi sonucunda bu düşüşün anlamlı olduğu (Sobel $z=3,605$, $p<0,001$) görülmüştür. Kontrol odağı değişkeninin çocukluk çağı travmaları ile alkol kullanım düzeyi arasındaki ilişkide kısmi aracı rolünün olduğu saptanmıştır.

Diğer bir aracılık modelinde, anneye bağlanma düzeyi ile alkol kullanımı arasında arkadaşın algılanan sosyal desteğin aracılık rolü test edilmiştir. Sonuçlar Şekil 2’de sunulmuştur.

İlk aşamada bağımsız değişken olarak alınan anneye bağlanma düzeyi, alkol kullanım düzeyi değişkeninin varyansının %15’ini yordama gücüne ($F(1,208)=32,963$, $p<0,001$) ve anlamlı katkıya ($\beta=-0,359$, $p<0,001$) sahip olduğu görülmüştür. Arkadaştan algılanan sosyal destek değişkeninin analize alındığı ikinci aşamada modelin alkol kullanma düzeyi değişkenini %27 yordadığı ($F(2,208)=72,582$, $p<0,001$) ve arkadaşın algılanan sosyal destek değişkeninin anlamlı katkısının olduğu gözlenmiştir ($\beta=-0,462$, $p<0,001$). Anneye bağlanma düzeyi değişkeninin katkısının sürmekle birlikte düşüş gösterdiği ($\beta=-0,293$, $p<0,001$) ve uygulanan Sobel testi sonucunda bu düşüşün anlamlı olduğu (Sobel $z=-3,113$, $p<0,001$) görülmüştür. Arkadaştan algılanan sosyal desteğin, anneye bağlanma düzeyi ile alkol kullanma düzeyi arasındaki ilişkide kısmi aracı rolünün olduğu saptanmıştır.

Şekil 1: Çocukluk Çağı Travmaları ile Alkol Kullanma Düzeyi Arasında Kontrol Odağının Aracı Rolü

Şekil 2: Anneye Bağlanma Düzeyi ile Alkol Kullanma Düzeyi Arasında Arkadaştan Algılanan Sosyal Desteğin Aracı Rolü

TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin riskli alkol kullanımının, ebeveynlere bağlanma düzeyleri, yaşadıkları çocukluk çağı travmaları, ebeveynlerinin alkol kullanım sıklıkları, algıladıkları sosyal destek düzeyleri ve kontrol odağı türleri tarafından yordama güçlerinin ve yordamadaki önem sıralarının belirlenmesidir. Ebeveynlerin alkol kullanım sıklıkları dışındaki tüm değişkenler birlikte analiz edilmiş ve yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarında bu değişkenlerin üniversite öğrencilerinin riskli alkol kullanım düzeylerinin %44'ünü açıkladığı saptanmıştır. Adımsal regresyon analizi sonuçlarında, modele sırasıyla kontrol odağı türü, çocukluk çağı travmaları düzeyi ve anneye bağlanma düzeyinin girdiği ve bu üç değişkenin riskli alkol kullanma davranışının toplam varyansının %45'ini açıkladığı saptanmıştır. Ebeveynlerin alkol kullanma sıklığına göre riskli alkol kullanım düzeyinin farklılaşıp farklılaşmadığına tek yönlü varyans analiziyle bakılmış ve yalnızca babanın geçmişteki alkol kullanma sıklığının anlamlı bir farklılaşma oluşturduğu gözlenmiştir.

Çoklu regresyon ve adımsal regresyon analizlerinin sonuçları değerlendirildiğinde, üniversite öğrencilerinin riskli alkol kullanım düzeylerini en çok yordadığı gözlenen değişkenin kontrol odağı olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla, kişinin kontrol odağı dışı kaydıka ve yaşanan olaylar karşısında sorumluluğu dışsal kaynaklara atfetme oranı arttıkça

riskli alkol kullanımı da artmaktadır.²⁶⁻³⁰ Bir diğer değişken olarak belirlenen çocukluk çağı travmaları ikinci sırada riskli alkol kullanma davranışını yordayan değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bulgu da, çocukluk döneminde yaşanan travmaların sayısı arttıkça, kişinin ileride riskli alkol kullanma, hatta bağımlılık geliştirme olasılığının belirgin şekilde arttığını gösteren literatürdeki çalışmaların sonuçları ile uyum göstermektedir.²¹⁻²⁵ Çalışmanın verileri incelendiğinde, anlamlı farklılık çıkmasına rağmen, örneklemde elde edilen çocukluk çağı travma düzeylerinin oldukça dar bir aralıkta olduğu göze çarpmaktadır; normalde ölçekten 56-270 arası bir puan elde edilirken, bu çalışmanın örneklemindeki puan aralığı 58-120'dir. Bu durumun, katılımcıların üniversite öğrencisi olmasından kaynaklandığı ve özel gruplarla (örneğin, kayıp yaşantısı, ensest, depresyon, göç grubu gibi) yapılan çalışmalarda, yordama düzeyinin çok daha belirgin olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada ebeveyn bağlanma düzeyi, anneye ve babaya bağlanma düzeyleri açısından ayrı ayrı alınmış ve sonuç olarak, anneye bağlanma düzeyinin anlamlı ve üçüncü yordayıcı değişken olduğu saptanmıştır. Anneye bağlanma düzeyi arttıkça, riskli alkol kullanma düzeyinde düşüş gözlenmektedir. Bu bulgu, bağlanma düzeyi arttıkça kişinin ailesel ve sosyal normlara, değerlere uyumunun da arttığını; dolayısıyla alkol ve madde kullanımı gibi riskli davranışlardan kişinin uzak durduğunu gösteren literatürdeki diğer araştırmalarla da benzer bir sonuca

ulaşıldığını göstermektedir.^{14,18,19} Babayla bağlanma düzeyi incelendiğinde ise, bu değişkenin riskli alkol kullanma düzeyini anlamlı biçimde yordamadığı bulunmuştur. Bu sonuç da, Kunsthe ve Kuendig'in cinsiyetler arası farklılaşma bulgusu ile tutarlıdır.¹⁴ Çalışmanın örnekleminin çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır (%61), dolayısıyla anneye bağlanma değişkeni anlamlı bir yordayıcı olarak bulunurken babayla bağlanma değişkeninin anlamlı bir yordayıcı olarak çıkmaması, örneklemdaki bu dağılım özelliğiyle de açıklanabilir.

Ek olarak, yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarında, babanın geçmişteki alkol kullanım sıklığına göre, üniversite öğrencilerinin riskli alkol kullanım düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaştığı bulunmuştur. Sosyal öğrenme kuramı açısından bakıldığında bu bulgu oldukça anlamlıdır. Çocukluk yıllarında ebeveynleri model alma ve bunun neticesinde davranışların şekillenmesi daha olasıdır. Dolayısıyla, babanın çocukluk dönemindeki sık alkol kullanımı çocuğa model olmakta; ergenlik ve ardından yetişkinliğe gelindiğinde kişinin alkol kullanım düzeyi buna bağlı olarak artmaktadır. Bu bulgular, literatür ile de tutarlılık göstermektedir.^{11,12,15-17} Ayrıca, kişinin çocukluk yıllarında babasının sıklıkla alkol tüketmesi, bu kişinin çocukluk çağı travmaları açısından da riskli grupta olabileceğini, dolayısıyla bu açıdan da kişinin ileride riskli alkol alma davranışını yordayabileceği düşünülebilir. Annenin geçmişteki alkol kullanma düzeyinin anlamlı yordayıcı olarak çıkmaması da, özellikle örneklemin çoğunun kadın olduğu düşünülürse ilginç bir bulgudur. Örneklemdaki kişilerin annelerinin çoğunun alkol kullanmadığı ya da çok nadir kullandığı görülmektedir. Dolayısıyla, farklılaşmanın olmamasının, sık alkol kullanan annelerin örneklemda sayıca az olmalarına bağlı olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada bazı aracılık modelleri de oluşturulmuş ve

test edilmiştir. Sonuçlarda, çocukluk çağı travmaları ile alkol alım düzeyi arasında kontrol odağının kısmi aracı rol oynadığı saptanmıştır. Çocukluk çağı travmaları arttıkça (fiziksel, ruhsal, cinsel istismar ve ihmal), kişilerin ilerideki yaşamlarında karşılaştıkları durumları daha çok dış kontrol odağına göre değerlendirme eğilimi gösterdikleri çalışmalarda gösterilen bir bulgudur.⁴¹⁻⁴⁴ Dolayısıyla, dış kontrol odağının riskli alkol davranışını en iyi yordayan değişken olarak ortaya çıkması, çocukluk çağı travmalarının bu değişken üzerinden de alkol alım düzeyini yordayabileceğini düşündürmektedir. Son olarak, anneye bağlanma düzeyi ve alkol alma düzeyi arasında arkadaştan algılanan sosyal desteğin aracılık etme rolü sınanmış ve kısmi bir aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde, anneye kurulan bağlanmanın güvenli ve sağlam olmasının, ilerideki ilişkilerin derinliğini, çeşitliliğini ve sosyal destek arama davranışını güçlü biçimde belirlediği pek çok çalışmada gösterilmektedir.⁴⁵⁻⁴⁸ Bu doğrultuda, üniversite öğrencilerinin yaş grubu düşünüldüğünde, arkadaştan algılanan sosyal desteğin özellikle yaşam sorunlarıyla ve stresle başa çıkmadaki önemi daha da belirgin hale gelmektedir. Dolayısıyla, ebeveyni ile güçlü bir bağlanma oluşturamamış gencin, ileride doyurucu sosyal ilişkiler kuramayacağı, en güçlü sosyal ağda problem yaşadığı için yaşam sorunlarıyla baş etmede güçlük yaşayacağı ve buna bağlı olarak alkol kullanma düzeyinin artacağı sonucuna varılabilir.

Sonuç olarak, üniversite öğrencisi popülasyonunu oluşturan genç nüfusun riskli alkol kullanma eğilimlerinin günden güne artması sebebiyle, gelecek araştırmalarda bu davranışın altında yatan sebeplerin büyük örneklemelerde daha derinlemesine incelenmesinin, farklı değişkenlerin desene katılmasının ve bu değişkenlerin olası aracı rollerin sınanmasının, riskli grupların belirlenmesi ve önleme çalışmalarının oluşturulması adına ışık tutacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Coşkunol H. Alkol bağımlılığı tanı ve tedavisi. Ege Üniversitesi Psikiyatri Sürekli Yayınları 1996; 5: 1-47.
2. Saunders JB, Lee NK. Hazardous alcohol use: its delineation as a subthreshold disorder, and approaches to its diagnosis and management. Compr Psychiatry 2000; 41: 95-103.
3. Edwards GA, Arif A, Hodgson R. Nomenclature and classification of drug-and alcohol-related problems: a WHO memorandum. Bull World Health Organ 1981; 59: 225-242.
4. Gordon AJ, Maisto SA, McNeil M, Kraemer KL, Conigliaro RC, Kelley, ME ve ark. Three questions can detect hazardous drinkers. J Fam Pract 2001; 50: 313-320.

5. Wechsler H, Moeykens B, Davenport A, Castillo S, Hansen J. The adverse impact of heavy episodic drinkers on other college students. *J Stud Alcohol* 1995; 56: 628-634.
6. O'Malley PM, Johnston LD. Epidemiology of alcohol and other drug use among american college students. *J Stud Alcohol* 2002; 14: 23-39.
7. Webb E, Ashton CH, Kelly P, Kamali F. Alcohol and drug use in UK university students. *Lancet* 1996; 348: 922-925.
8. Gürdil G. Üniversite Öğrencilerinde Travma Yaşantısı, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve İç-Dış Kontrol Odağı İnancı ile Riskli Alkol Kullanımı Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
9. Kaya N, Çilli AS. Üniversite öğrencilerinde nikotin, alkol ve madde bağımlılığının 12 aylık yaygınlığı. *Bağımlılık Dergisi* 2002; 3: 91-97.
10. Herken H, Özkan İ, Çill AS, Bodur S. Öğrencilerde alkol kullanım sıklığı ve sosyal öğrenme ile ilişkisi. *Düşünen Adam* 2000; 13: 87-91.
11. Ary DV, Tildesley E, Hops H, Andrews J. The influence of parent, sibling and peer modeling and attitudes on adolescent use of alcohol. *Int J Addictions* 2007; 5: 110-121.
12. McDermott D. The relationship of parental drug use and parent's attitude concerning adolescent drug use to adolescent drug use. *Adolescent* 1984; 19: 89-97.
13. Vakalahi HF. Adolescent substance use and family-based risk and protective factors: a literature review. *J Drug Educ* 2001; 31: 29-46.
14. Kuntsche EN, Kuendig H. What is worse? a hierarchy of family-related risk factors predicting alcohol use in adolescence. *Subst Use Misuse* 2006; 41: 71-86.
15. Peterson PL, Hawkins JD, Abbott RD, Catalano RF. Disentangling the effects of parental drinking, family management and parental alcohol norms on current drinking by black and white adolescents. *J Res Adolescence* 1994; 4: 203-227.
16. Yu J. The association between parental alcohol-related behaviors and children's drinking. *Drug Alcohol Depend* 2003; 69: 253-262.
17. Stallings MC, Cherny SS, Young SE, Miles DR, Hewitt JK, Fulker DW. The familial aggregation of depressive symptoms, antisocial behavior and alcohol abuse. *Am J Med Guid* 1997; 74: 183-191.
18. Bell NJ, Forthun LF, Sun SW. Attachment, adolescent competencies, and substance use: developmental considerations in the study of risk behaviors. *Subst Use Misuse* 2000; 35: 1177-1206.
19. Crawford LA, Novak KB. Parental and peer influences on adolescent drinking: the relative impact of attachment and opportunity. *J Child Adolesc Subst Abuse* 2002; 12: 1-26.
20. Aktepe E. Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2009; 1: 95-119.
21. Edwards C, Dunham DN, Ries A, Barnett J. Symptoms of traumatic stress and substance abuse in a non-clinical sample of young adults. *Addict Behav* 2006; 31: 2094-2104.
22. Nishith P, Resick PA, Mueser KT. Sleep difficulties and alcohol use motives in female rape victims with posttraumatic stress disorder. *J Trauma Stress* 2001; 4: 469-479.
23. North CS, Tivis L, McMillen JC, Pfefferbaum B, Cox J, Spitznagel EL ve ark. Coping functioning and adjustment of rescue workers after the Oklahoma City bombing. *J Trauma Stress* 2002; 15: 171-175.
24. Ullman SE, Filipas HH, Townsend SM, Starzynski LL. Trauma exposure, posttraumatic stress disorder and problem drinking in sexual assault survivors. *J Stud Alcohol* 2005; 66: 610-619.
25. Özen F, Antar S, Özkan M. Çocukluk çağı travmalarının umutsuzluk, sigara ve alkol kullanımı üzerine etkisi; üniversite son sınıf öğrencilerini inceleyen bir çalışma. *Düşünen Adam* 2007; 20: 79-87.
26. Pektaş Ö, Mırsal H, Kalyoncu A, Tan D, Beyazyürek M. Remisyonadaki alkol bağımlılarında kontrol odağı. *Bağımlılık Dergisi* 2003; 4: 72-75.
27. Donovan DM, O'Leary MR. The drinking-related locus of control scale: reliability, factor structure, and validity. *J Stud Alcohol* 1978; 39: 759-784.
28. Pryer MW, Distefano MK. Correlates of locus of control among male alcoholics. *J Clin Psychol* 1987; 33: 300-303.
29. Kalyoncu A, Mırsal H, Pektaş Ö, Gümüş Ö, Tiryaki A, Beyazyürek M. Remisyonadaki alkol bağımlılarında suçluluk ve utanç duyguları. 38. Ulusal Psikiyatri Kongresi, Program ve Kongre Bildirileri Özet Kitabı, 2002, s. 59, Marmaris.
30. Kırca S. Ergenlerde Akran Baskısı ve İç veya Dış Kontrol Odağının Madde Kullanımı ile İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
31. Karwacki SB, Bradley JR. Coping, drinking motives, goal attainment expectancies and family models in relation to alcohol use among college students. *J Drug Educ* 1996; 26: 243-255.
32. Bowie JV, Ensminger ME, Robertson JA. Alcohol-use problems in young black adults: effects of religiosity, social resources and mental health. *J Stud Alcohol* 2006; 67: 44-53.
33. Dulin PL, Hill RD, Ellingson K. Relationships among religious factors, social support and alcohol abuse in a Western US college student sample. *J Alcohol Drug Educ* 2006; 50: 5-14.
34. Menagi FS, Harrell AT, June LN. Religiousness and college student alcohol use: examining the role of social support. *J Relig Health* 2008; 47: 217-226.
35. Gözene Ö. Riskli Alkol Kullanan Üniversite Öğrencileri ile Riskli Alkol Kullanmayanlarda, Stresli Yaşam Olayları, İç-Dış Kontrol Odağı İnancı ve Öğrenilmiş Güçlülük Değişkenlerinin İlişkilerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
36. Çelikel H. Klinik Olmayan Örneklemde Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları, Dissosiasyon ve Obsesif Kompulsif Belirtiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2007.
37. Çalışır M. Yetişkin bağlanma kuramı ve duygulanım düzenleme stratejilerinin depresyonla ilişkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2009; 1: 240-255.
38. Sorias O. Sosyal destek kavramı. *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 1988; 27: 353-357.
39. Sorias O. Hasta ve sağlıklı öğrencilerde yaşam stresi, sosyal destek ve ruhsal hastalık ilişkisinin incelenmesi. *Psikoloji Seminerleri* 1992; 9: 33-49.

40. Savaşır I, Şahin NH. Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1997.
41. Bolstad BR, Zinbarg RE. Sexual victimization, generalized perception of control and posttraumatic stress disorder symptom severity. *J Anxiety Disord* 1997; 11: 523-540.
42. Barahal RM, Waterman J, Martin HP. The social cognitive development of abused children. *J Consult Clin Psychol* 1981; 49: 508-516.
43. Simmons JT, Weinman ML. Self-esteem, adjustment, and locus of control among youth in an emergency shelter. *J Community Psychol* 1991; 19: 277-280.
44. Moran PB, Eckenrode J. Protective personality characteristics among adolescent victims of maltreatment. *Child Abuse and Negl* 1992; 16: 743-754.
45. Ognibene TC, Collins NL. Adult attachment styles, perceived social support and coping strategies. *J Soc Person Relationsh* 1998; 15: 323-345.
46. Schmidt SD, Blank TO, Bellizzi KM, Park CL. The relationship of coping strategies, social support and attachment style with posttraumatic growth in cancer survivors. *J Health Psychol* 2012; 17: 1033-1040.
47. Fiori KL, Consedine NS, Merz EM. Attachment, social network size and patterns of social exchange in later life research. *Aging* 2011; 33: 465-493.
48. Kafetsios K, Sideridis GD. Attachment, social support and well-being in young and older adults. *J Health Psychol* 2006; 11: 863-875.